

Тримбач Сергій. Іван Миколайчук. Містерії долі. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. 368 с. (Серія «Постаті культури»).

Відомий кінознавець, Голова Національної спілки кінематографістів Сергій Тримбач починає книгу досить несподіваним епіграфом: «Через Слово, яке Я вам говорив, ви вже чисті». (Євангелія від Св. Івана 15:3).

Проте, коли дочитуєш книгу, ця біблійна цитата не видається аж такою претензійною. Доля Івана Миколайчука на території соцреалізму була справді містерійною, він був якоюсь мірою прибульцем у тих атеїстичних часах, він ніби заблукав у них. І трохи дивно, що він зумів творчо реалізувати себе.

Бувальщини мистецькі та просто побутові, присмачені гумором, філософією й поезією, в науково-популярному дослідженні С. Тримбача так переплетені, що книжка про ікону українського поетичного кіно естетично, настроєво і структурно сама нагадує це кіно. Весь колорит шістдесятництва-сімдесятництва, основні постаті та події, конфлікти політичні та творчо-наукові дискусії охоплено точно. Автором узято саме ті суттєві знаки епохи, та система координат, в якій жив і творив Іван Миколайчук. Згадана автором знаменита стаття Михайла Блеймана «Архаїсти чи новатори?» («Искусство кино», 1970, №7) розкрутила в республіках і столицях соціалістичної гострі дискусії, мистецький, соціальний і науковий спротив висновкам автора статті. Під одною «етикеткою», як пише

С. Тримбач, українське та грузинське кіно подавались як безперспективні, герметично замкнуті в своїй реальності статичні системи, без надії на розвиток. В усіх республіках представники «шістдесятництва» в кіно, а також у театрі, в образотворчому мистецтві чинили національний міфотворчий спротив соціалістичному реалізму. Негайна стаття-відповідь Івана Дзюби Блейману запізнилась у друк майже на 20 років із зрозумілих причин.

З легкої руки поляка Януша Газди у світ пішов термін «поетичне кіно» (Екран. 1970, №9). С. Тримбач вважає термін «міфопоетичне кіно» більш точним. Він пише: «Міфопоетичне кіно є одним із проявів неоміфологізму, або ж синтезу міфу, фольклору, ритуалу». (С. 30). Далі автор розвиває думку так: «Авангардизм у загадковий для багатьох спосіб охоче контактує з народною культурою, фольклором».

Автор дуже глибоко, докладно знає тему дослідження, втім він не перенавантажує книгу прізвищами та фактами. «Пропала грамота» Бориса Івченка за Гоголем та народним фольклором з Іваном Миколайчуком і Федором Стригуном; «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова з Іваном та Ларисою Кадочниковою в головних ролях, кінорежисер Леонід Осика; «Сон» Володимира Денисенка з Іваном у ролі Тараса Шевченка чи

режисер Микола Мащенко перегукуються долями, творчою співдружністю з долею Миколайчука. Ця наскрізна ниточка тягнеться через усю книжку. Автор з глибокою обізнаністю описує перегуки фільму Миколи Мащенко «Дитина» з «Івановим дитинством» Андрія Тарковського.

Нічого поважного не втекло від ока Тримбача. Ні Ліна Василівна Костенко з донькою Оксаною Пахльовською, всесвітньо відомою вченою, ні син Ліни Костенко та Василя Цвіркунова Василько у Халеп'ї на відпочинку, де Миколайчук і напевно косив траву.

«Тебе чекають різні дивовижі.

Кореспонденти прагнуть інтерв'ю.

Москва. Гран-Прі. Овації в Парижі!..

Іван косив у Халеп'ї траву».

Книжка структурно складається з мікроновел-есе, начинених ще меншими нарисами. Це дуже тримає увагу, кожна назва, заголовок досить несподівані, за кожен з них чіпляєшся і продовжуєш читати далі й далі ці невеличкі тексти, помережені підзаголовками. В «Містерії другій», скажімо, є підновелка «Дещо про Орестею», де автор розкриває таємницю улюбленого на Західній Україні імені – Орест. Це ім'я грецького походження означає «гірська людина», «горець», «той, що підкорює вершини». Трилогія Есхіла «Орестея», як на мене, найцікавіше у ХХ столітті інтерпретована у «Мухах» Жана-Поля Сартра, й приємно, що автор виявляється однодумцем і химерно поєднує французький екзистенціалізм, театр абсурду з орестеєю гуцульською. (С. 95).

У нarisі «Парсуни й тіні, або Тіні парсун» першопочатково автор дуже точно зазначає: «Віктор Івченко був чи не найкращим українським режисером у 1950-ті роки, – Параджанов, принаймні, у ті літа продукував усяку лабуду правильного ідеологічного штибу». (С. 120).

У новелі «Тінь Григорія Сковороди» пише:

Найстарша, найповажніша тінь. У 1972 році Іван Миколайчук взяв участь у роботі над доку-

ментальною стрічкою «Відкрий себе» Роллана Сергієнка – прочитав закадровий текст від самого мандрівного філософа. Філософ, чия ментальність є для нього чи не найближчою. Миколайчуків Фабіан у «Вавилоні ХХ» – це, власне, і є інобуття самого Григорія Савича. (С. 124).

Цитувати автора книжки приємно, цитати смачні, колоритні. Юнг, Лотман, Бахтін, так само як згаданий Сартр, – вплетені в досить поетичний текст про українське поетичне кіно. А тому кінофільм «Тіні забутих предків» за Коцюбинським існує тут у контексті світової філософії та культури, згадується «тінь» як архетип за Юнгом, оце двійництво, тіні мольфарів, щезників у книжці органічно перегукуються з термінами провідних європейських філософів.

Книжка насичена величезною любов'ю автора до теми дослідження. Часто трапляється, що тема книжки якимсь автором «замучена», адже за роки досліджень він опублікував у цьому ключі величезну кількість матеріалів меншого формату. Відчуваєш, що тема такому авторові давно набридла, вона не свіжа. Ця ж книжка саме науково-популярна. Читається вона легко, із задоволенням, хоча багато інформації уже давно знаєш. Книжка написана не лише вченим, дослідником, вона написана людиною творчою, а не просто «сухим» науковцем.

Чорно-білі фото у вставці, так давно нам відомі й якісь аж рідні, ніби із сімейного альбому, раптом вистрілюють несподівано. Як-от «Іван у Будинку творчості письменників в Ірпіні». Автор світлини Юрій Гармаш. Ірпінь та Буча з творчо-курортних місцин нині гірчать у свідомості недалеки ми воєнними страшними подіями. На іншому фото у цьому ж в'язаному светрику, на тому ж балконі в Ірпені – Миколайчук на обкладинці книги.

Він такий домашній, такий теплий, з цигаркою в руці. Такий спокійний, живий, розкутий. Аж не віриться, що він давно уже тінь у потойбіччі...

Валентина Грицук